

MOĞOL DEVLETİ VE OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞLARINDA LİDERLİĞİN ROLÜ

SOMEL, Gözde
TÜRKİYE/TURÇIYA

ÖZET

13. yüzyılın başında İç Asya coğrafyası ile 14. yüzyıl başında Anadolu'nun batı uç bölgeleri belli açılardan birbirini andırmaktadır. Moğol ve Osmanlı liderlik yapıları, kimliklerin oldukça değişken, insan hareketliliğinin yüksek ve ittifakların geçici olduğu sürekli çatışmalı ortamlarda filizlenmişlerdir. Her iki liderlik de, doğru zamanda doğru kişilerle ittifak içine girerek, toplulukları kendilerine çekmek konusunda doğru stratejiler geliştirerek ve fetihlerde başarılar elde ederek rakipleri arasında sıvırılmış ve yepyeni bir düzenin önünü açmıştır. Çingiz Han Kabile siyaseti içinde oldukça marjinal bir noktadan tüm Moğolistan'ın Han'ı noktasına yükselmiş, bu süreçte edindiği deneyim ona kabile dışı bir siyasi vizyon kazandırmıştır. Henüz yolun başındayken kurduğu ilişkiler ve çevresine topladığı yandaşları ile iktidar çekirdeğini oluşturmuş ve daha sonra ordusunun bünyesine kattığı klan ve kabileleri bu ilk katılımcılar etrafında yeniden örgütlemiştir. Osman Bey, beyliğinin avantajlı coğrafi konumu sayesinde başarılı fetihlerde bulunmuş, kısa zamanda üne kavuşmuş ve Bizans sınır bölgesinin karmaşık yapısının değişik unsurlarını kendisine çekmeyi başarmıştır. Babasından sonra büyük ihtimalle beyliğin ileri gelenlerinin onayı ve desteğiyle başa gelen Osman Bey liderlik için büyük bir mücadelenin içine girmemiştir. Çingiz Han gibi etrafında topladığı yandaşlarıyla farkında olmadan da olsa, mevcut kabileci sosyo-politik örgütlenmeye bir alternatif geliştirmiş, ancak iktidarı tekelleştirmek yerine bunu yandaşlarıyla paylaşma yoluna gitmiştir.

Anahtar Kelimeler: Liderlik, merkezîleşme, gazi, kabile, fetih, Çingiz Han, Osman Bey, Moğol, Osmanlı.

ABSTRACT

At the beginning of the and the XIIIth century The Inner Asian geography and at the beginning of the Following century western frontiers of Anatolia resemble each other in certain aspects. Mongol and Ottoman leadership structures emerged in milieus where identities were changeable, mobility was high and the alliances were shifting. Both of the leaderships became prominent among their rivals and opened the way for a new order through establishing proper alliances at the right time, developing proper strategies for attracting people and conducting successful military expeditions. Chinggis Khan arose to degree of Khanate of entire Mongolia

from an extremely marginal position in tribal politics and his experiences in this process provided him an anti-tribal political vision. He at the very beginning of his career formed the nucleus of his political power by his relationships and entourages. Later, he reorganized the clans and tribes, which submitted their loyalty to him around those principal participants in his army of conquest. Osman Beg made successful conquests thanks to the advantageous geographical position of his principality, became famous in a short time and managed to attract various elements of complex social structure of Byzantine frontiers to him. Most probably, he arose to power after his father's death with the support and approval of notables of his principality. He did not involve in a harsh struggle for leadership. Like Chinggis Khan, he developed-though unconsciously, an alternative to the existing tribal socio-political organization with his entourages; but instead of monopolization of power, he favored sharing of it with his companions in arms.

Key Words: Leadership, centralizing, ghazi, tribe, conquest, Chinggis Khan, Osman Beg, Mongol, Ottomans.

GİRİŞ

Çalışmamızın konusu farklı yüzyıllarda bambaşka iki coğrafya da ortaya çıkan ve birbirinden çok farklı mecralara akan iki imparatorluğun kuruluşunda bu imparatorlukların çekirdeklerinin yani liderlik yapılarının oynadığı rolün karşılaştırmalı bir yöntemle incelenmesidir. Bu liderliklerin ortaya çıkışını hazırlayan sosyal ve politik şartlar, liderliklerin kökenleri ve evrimi özellikle iki kaynak üzerinden ele alınacaktır: **Moğolların Gizli Tarihi** ve **Âşıkpaşazade Tarihi**.

Moğollar ve Osmanlılar

Bu iki örneğin bir karşılaştırmaya konu olmasını anlamlı kılan belli ilişkiler kurmak mümkündür. Herşeyden önce, Osmanlı Beyliği ilk kez bir siyasi varlık olarak tarih sahnesine çıktığında Anadolu, İlhanlı Devleti'nin kontrolüne girmişti. 1235'te Moğol üstünlüğünün Anadolu Selçuklu Devleti tarafından tanınması ile başlayan süreç, 1243'teki Köseadağ Savaşı'nda Anadolu'nun Moğollar tarafından istilası ile devam etmiş ve nihayet 1277'de Anadolu İlhanlı devleti'nin bir eyaleti olarak tamamen Moğol kontrolüne girmişti (İnalçık, 2000: 227). Diğer Beylikler gibi Osmanlı'da İlhanlı valisine bağlılığını bildiriyor ve ona düzenli vergi ödüyordu. Ordularıyla birlikte önemli bir Moğol nüfusu da Anadolu'ya giriş yapmış ve diğer Türkmen topluluklarıyla yanyana yaşamaya başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin kuruluşunun İlhanlı Devleti ile taşınan Moğol devlet geleneklerinden etkilenmiş olması olasıdır.

Osmanlıların atalarının ne zaman Anadolu'ya giriş yaptıkları tartışması sonuçlanmış değildir. Osmanlı'ya zemin ve itici güç olan Oğuzlar 1071'de mi geldiler yoksa İlhanlı Devleti'nin batıyı istila hareketiyle birlikte sürüklenen

diğer Orta Asya halkları ile mi giriş yaptılar? Elbette bu tartışmanın kronolojinin ötesinde bir anlamı vardır. Örneğin 1071'de Anadolu'ya giren bir Türkmen topluluğunun Selçuklunun yerleşik siyasi kültür ve geleneklerinden zaman içinde etkilenme olasılığı daha fazladır. Anadolu'ya daha geç giriş yapan bir topluluk göçebe gelenek ve görenekleri ve onun getirdiği siyasi kültürü daha yoğun biçimde bünyesinde barındırıyor demektir (Hassan, 2001: 101). Ancak her iki durumda da 13. yüzyılın başında İç Asya'da varlık göstermeye başlayan Moğol devleti ile 14. yüzyılda ortaya çıkan Osmanlı Devleti'ni birbirine bağlayan ortak bir kültür olduğunu bunun da eski Türk-Moğol kültür ve gelenekleri olduğunu söyleyebiliriz.

12. yüzyılın sonunda Moğolistan'ın ve 13. yüzyılın sonunda Anadolu'nun oldukça değişken ve istikrarsız siyasi atmosferleri benzer bir görünüm arz etmektedir. Moğolistan'da uzunca bir süredir, Kırgızların 9. yüzyılda Uygur Devleti'ni ortadan kaldırmasından beri merkezi güçlü bir devlet ortaya çıkmamıştır. Tatarlar, Keraitler, Moğollar, Merkitler, Naimanlar, Konggiratlar, Öngüt ve Kırgızlar dönemin başlıca İç Asya kabileleridir. İç Asya halkları, bu kabilelerin herbirinin sosyo-ekonomik çelişkileri içinde tekrar tekrar bölünüp birleştiği, kabile içi ve kabileler arası insan akışının yoğun biçimde yaşandığı ve dolayısıyla çatışmaların ve şiddetin eksik olmadığı bir yaşam sürmektedir. Kabileler içinde özellikle Keraitler, Naimanlar ve Moğollar İç Asya'yı hâkimiyetleri altında birleştirme iddiası taşımaktadırlar (Morgan, 1986: 59).

Anadolu'da ise bir anlamda üstüste binmiş ancak etkileri oldukça sınırlı kalan birden fazla hegemonik güç söz konusudur. Bunlar Anadolu'yu kontrol etmeye çalışan ancak sık sık kendi iç isyanları ve sorunlarıyla sarsılan İlhanlı Devleti, egemenliği sembolik bir noktaya indirgenmiş Anadolu Selçuklu Devleti, batıda IV. Haçlı Seferi'nde İstanbul'un Latinler tarafından ele geçirilmesi ve başkentinin İznik'e çekilmesi ile Rumeli ve Balkanlarda ağır bir darbe yiyen, İstanbul'u geri aldıktan (1261) sonra da Anadolu'daki egemenlik alanını başıboş bırakan Bizans devletidir (Imber, 2006: 9). Ayrıca bölge dinamiklerine nüfuz etmeye çalışan Memlük Devleti ve kuzeydeki Nogay Hanlığı da sayılmalıdır. Bütün bunlara rağmen Moğol istilası ile açılan yeni dönemde, yoğun bir insan göçü ve bağımsız küçük siyasi yapıların ortaya çıkması bunların bir kısmının beyliklere dönüşmesi söz konusudur. Bu küçük yapılarda kendi aralarında sürekli siyasi ve askeri bir mücadelenin içerisinde. Ayrıca batı uç bölgelerinde gaza ideolojisinin etkisi altındaki Türkmen savaşçıları Bizans'a karşı sürekli saldırı ve yağma eylemleri içindedir. Aslında Bizansa bağlı tekfurlar da küçük ve istikrarsız siyasi yapıların hâkim olduğu ortamın bir parçasıdır. David Morgan'ın **Moğollar** adlı eserinde belirttiği gibi böyle bir siyasi atmosferde şartlar, başarılı genç bir göçebenin bir kez yola çıktıktan sonra etrafında bir güç ve izleyici kitlesi oluşturması için elverişlidir (Morgan, 1986: 59). Çingiz Han ve Osman Gazi'nin kendi devletlerinin kuruluş sürecinde oynadıkları roller arasındaki benzerlik de tam da bu yola çıkış süreci

ile ilgilidir. Ortak atalara ve kandaşlığa dayalı siyasi bağılıklarını bırakıp Çingiz Han ve Osman Gazi'ye bağlanan savaşçılar ileride oluşacak devletin çekirdek yapılarını oluşturmakta ve yeni bir sosyo-ekonomik yapıyı da müjdelemektedirler. Doğrudan hizmetlerine giren nökerler dışında her iki liderin de kendilerine yakın güçteki politik aktörlerle kurdukları çok sayıda başarılı ittifaklar söz konusudur. Zaman içinde güç dengeleri değiştikçe önceleri müttefik olan kişilerin bir kısmı bu güçlü liderlerin maiyetlerine dâhil olacaktırlar.

İki devlet kuruluş sürecinin bir başka ortak özelliği göçebelik ile yerleşiklik arasındaki gerilim ve etkileşimin bir dinamik olarak oynadığı roldür. Moğollar diğer İç Asya göçmen kabileleri ile birlikte yüzyıllardır güneylerinde yer alan Çinlilerle etkileşim hâlinindedir. Barfield'e göre göçebeler iktisadi bakımdan kendine yeterli olmadıklarından Çinle sürekli ticari ilişkiler geliştirmekte, zaman zaman yağma hareketlerine girişmekte, Çin'de baş edemeyecekleri güçlü bir yönetim ortaya çıktığında kendileri de birleşme ve kabile üstü siyasi bir yapı oluşturma eğilimine girmektedirler (Barfield, 1989: 7). Her ne kadar gerek mesafeler yüzünden, gerekse göçebelerle yerleşik yaşayan halkın yüzyıllar içerisinde birbirlerinden çok kesin çizgilerle ayrılmış olması nedeniyle (Lattimore, 1940) gündelik bir etkileşim görülme de, birbirlerinden kültürel anlamda etkilendikleri açıktır.

Osmanlılar ise önce kendilerine gösterilen Söğüt ve Domaniç yörelerine yerleşmiş, daha sonra Bizans topraklarına sürekli akınlar düzenlemişlerdir. Bu dönemde Osmanlıların da içinde olduğu Türkmen topluluklar bazen Bizans topraklarındaki yaylaklarda yaylamakta, Rumlar ve Türkler ortak pazarlarda alışveriş etmekte, hem Bizans tekfurlarının hem de Türkmen beylerinin ellerinde etnik ve dinsel bakımdan karışık bir nüfusun yaşadığı köyler ve kasabalar bulunmaktaydı. Kısacası Çingiz Devleti'nin ortaya çıktığı dönemde İç Asya'da görülmeyen bir iç içelik söz konusuydu. Bu farka rağmen her iki devletin de içinden çıktıkları kabileci sosyo-ekonomik yapıya alternatif olarak geliştirdikleri merkeziyetçi yapıyı uç fetihleriyle sağlamlaştırdıkları söylenebilir (Togan, 1991: 188). Bu da her iki liderliğin fethettikleri topraklarda kendi siyasalarını inşa ederken de belli ölçülerde 'kapsayıcı' ve 'esnek' olmalarıyla mümkün olabilmektedir.

Moğolların Gizli Tarihi ve Âşıkpaşazade Tarihi

Bu ortak özellikler ışığında yapılacak bir karşılaştırmanın özellikle birincil kaynaklara dayandırılması belli riskler taşımakla beraber önemli olanaklar barındırmaktadır. Bir kez, söz konusu toplumlarda bizim bugünkü 'ulus-devlet' ve 'yerleşik toplum' algımızla kavramamızın güç olduğu bir 'akışkanlık' söz konusudur. Bu akışkanlık yalnızca siyasi sınırların bugünküne göre daha değişken olması ile ilgili değildir. O dönemde politik yapılar arasında dostluk ve düşmanlık da, ittifak ve savaş da bugünkü devletlerarası diplomatik ilişkilerden çok farklıdır. Örneğin biz bugünkü güç ilişkilerine bakarak Moğol Devleti'ni ve Osmanlıyı ortaya çıkaran şiddetin hüküm sürdüğü ortamlarda nasıl toplu bir imhanın

gerçekleşmediğini, siyasi yapıların aldıkları darbelere rağmen varlıklarını nasıl koruduklarını anlamakta zorlanırız. Birincil kaynaklar, o günün çerçevesinden bakmamızı sağladığı ve o günün insanının kendi dünyasına ilişkin algısını yansıttığı için bizim için cevaplanması güç soruları aydınlatabilmektedir. Bunun yanında birincil kaynaklardan herbirinin ayrı bir hikâyesi vardır ve her zaman tarihsel gerçekleri yansıtmazlar. Ancak bu kaynaklar arasında karşılaştırmalı bir denetimle yanılma payımızı azaltabiliriz. Bu kaynaklar bizi olayların oluş sırası ve gelişimi gibi konularda ciddi yanılgılara düşürebilse de, belli anlayışları, insan tutumlarını ve kültürel özellikleri yansıtır.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna ilişkin kaynakların çoğu 15. yüzyılda yazılmıştır. Bu kaynakların yazılması Osmanlının özellikle Timur felaketini atlattıktan sonra geriye dönüp tarihini ve kimliğini tanımlama ihtiyacını hissettiği bir döneme denk gelmiştir. Kaynaklarda bu tanımlama girişiminin yarattığı tarihsel çarpıtmalara rastlanmaktadır. Bu kaynaklar içinde bizim burada faydalanacak olduğumuz Âşıkpaşazade tarihi 1476'da II. Mehmed'in Boğdan seferi için ayrıldığı sırada yazılmaya başlanmıştır (İnalçık, 2000: 126). Âşıkpaşazade bir resmî tarih yazıcısı olmaktan ziyade Fatih döneminin vergilendirme, toprak tasarrufu gibi devlet maliyesini güçlendirmeye dönük uygulamalarından müzdarip olan ve siyasi statüleri sürekli gerileyen seçkin sınıfın temsilcisidir. Bu durumun yarattığı kızgınlığın izlerine eserde rastlanmaktadır. Âşıkpaşazade, Vefai tarikatına mensup olup başta Şeyh Ede Balı olmak üzere bu tarikatın ileri gelenlerinin Osmanlı Devleti'nin kuruluşundaki rolünü de ortaya koymak istemektedir (İnalçık, 2000: 127). Âşıkpaşazade eserinin I. Beyazıt'a kadar olan bölümünü Yahşi Fakih isimli Orhan Bey'in imamının oğlu olan bir kimsenin yazdığı menakıbnameden aldığını söylemektedir. Ancak, Âşıkpaşazade'yi değerli kılan, anlatılan dönemlerin bizzat tanıdığı olan bir kimsenin kaynağını kullanmış olmasında değil, hikâye ettiği dönemin koşullarında hâkim havayı oluşturan bir geleneğin yakın tanıdığı hatta, bizzat taşıyıcısı olmasıdır (Kafadar: 1996, 103). Âşıkpaşazade yaşamı boyunca pek çok gazi ve dervişle görüşmüş, pek çok sefere bizzat katılmıştır. Dolayısıyla I. Beyazıt döneminin anlatımına kadar olan bölüm için kullandığını söylediği menkıbe dışında kendi sözel kaynakları da böyle bir geleneğin içinden geliyor. Bu geleneğin eserde yansımaları bulması kuruluş döneminin sosyal ve politik ilişkilerini ve anlayışlarını anlamak için önemlidir.

Moğolların Gizli Tarihi'nin öyküsü ise oldukça farklıdır. 1240 yılının sonbaharında toplanan Moğol kurultayına sunulmuştur. Bu kurultay Ogodai Han'ın ölümünden önce ülkeye hizmetlerini anlatacağı ve yaptığı hataların hesabını vereceğı son kurultayı olacaktır. Kurultay'a sunulan eserin yazarı bilinmemektedir. Eseri 1941 yılında Almancaya çevirerek Avrupa'ya tanıtan Haenisch yazarın Çingiz Han'ın besleme kardeşi olan, devletin baş hâkimi vazifesini gören Şigi-hutuhu olabileceğini düşünmektedir (MGT, 1995: XXXV). **Sonuç olarak** bu kişi devletin merkezine çok yakın ve sadece devlet erkanına

açık bir tarih yazmaya ehil görülmüş bir kimsedir. Ayrıca olayların çoğunun bizzat tanığı olmuştur. Bu açıdan güvenilirliği daha fazladır. Ancak bu çalışma açısından daha önemlisi bozkır yaşantısını bütün canlılığıyla yansıtan, destansı ve mistik öğelere çok az yer veren ve devletin oluşum sürecinin pek çok ayrıntısına değinen bir eser oluşudur.

Göçebelik ve Kabile Siyaseti

Gizli Tarih'in bıraktığı en genel izlenim, Çingiz Han'ın sosyal ve iktisadi eşitsizlik ve yoksullukla bunun yarattığı gerilimin sürekli çatışma ve yağma geleneğine dönüştüğü bir ortamda ortaya çıktığıdır. Çingiz Han adil bir yönetim ve bölüşüm vaad ederek var olan toplumsal koşullardan en fazla muzdarip olanları yanına çekmiştir. Biraz daha yakından bakıldığında bu genel görüntünün altında temel birimi kabile olan bir toplumsal örgütlülük göze çarpar. Kabile kendine özgü gelenek ve görenekleri, kurumları, inançları ve ortak bir ataya dayanıldığına ilişkin mitleri olan bir yapıdır. Genellikle klanlara bölünmüş olan kabilede bir şef ailesi ve kendi içinde liderlik yapıları olan diğer klanlar bulunur. Bu klanların soylu ailelerinin hizmetkarı olan sıradan halka *haran* denmektedir ki bu kesim de şef ailesiyle bile ortak bir atadan geldiğine inanır (Fletcher, 1986: 16). Yönetici ailelerin her biri yağma hareketleri sırasında esir aldıkları diğer kabile mensuplarından ya da gönüllü katılımcılardan oluşan bir nöker grubu da oluştururlar. Bu grup bizzat bu aileye bağlılıklarıyla başa geçme mücadeleleri sırasında bu ailelerin elini güçlendiren bir rol oynarlar. Çünkü kabile içindeki gruplar yönetimi altında olmak istemedikleri şefliklerini terk etme özgürlüğüne sahiptirler. Hareket genellikle bireyler değil, birimler yani klan grupları üzerinden olur. Çünkü bozkırda yalnız kalan bir ailenin sosyal koruma olmadan yaşaması oldukça güçtür (Lattimore, 1940: 67). İşte Gizli Tarih böyle bir toplumsal örgütlenme modeli içinde klan ve kabilelerin birbirleriyle otlak, hayvan ve liderlik için itiş kakış hâlinde oldukları bir dönemin öyküsüdür.

Gizli Tarih efsanelere çok sınırlı yer vermektedir. Bu efsanelerden en önemlisi Çingiz Han'ın kökeni ile ilgilidir. Çingiz Han, Alan Goa'nın çadırın bacasından giren ışığın hamile bırakması sonucu doğan dört çocuğundan biri olan Bodançar'dan türeyen kutlu soydan sayılır. Çingiz Han'ın dedesi Kabul Han bu soydan gelmekte ve bütün Moğol kabilelerini idare etmekteydi. (MGT, 1995: 15) Onun ölümünden sonra kendi isteği üzerine liderlik başka bir ailenin yönetimine geçmiş, sonrasında o zamana kadar varlığını sürdüren kabilenin merkezi yönetimi etkisini yitirmiştir. Çingiz Han'ın babasının, bahadır unvanına sahip olmakla beraber tüm Moğollar üzerinde etki sahibi bir kişi olduğu söylenemez (Morgan, 1986: 57).

Gizli Tarih'in en dramatik sahnelerinden biri Temucin ve ailesinin babasının ölümünün hemen ardından kendilerine bağlı klanlarca terk edilmeleridir. Temucin'in annesi gidenleri geri çevirmek için uğraşır ancak başarılı olamaz

(MGT: 1995, 23). Kimse küçük bir çocuğun yani Temucin'in yönetimi altında kalmak istememektedir. Böylece Temucin ve annesi ve kardeşlerinden ibaret olan ailesi hiçbir sosyal örgütlülüğün parçası olmadan ve tamamen korumasız kalmışlardır. Üstelik sekiz dokuz tane at dışında doğru düzgün bir varlıkları da yoktur. Çocuklar annelerinin insanüstü çabalarıyla çeşitli otlar, yabancı meyveler, dağ sıçanları yiyerek büyürler.

*“Güya Han olmak için büyüdüler.
İntizamı seven Ucin ana tarafından
Ot kökleriyle beslenen çocuklar,
Mazbut ve akıllı olarak yetiştiler.
Ho'a-ucın tarafından
Sarmısak ve soğanlarla beslenmiş olan
Mağrur çocuklar,
Yüksek asalet sahibi oldular.”* (MGT: 1995, 26)

Kısacası Temucin hanlığa olağanüstü marjinal bir noktadan yükselerek gelecektir. Hayatının ilk bölümü yaşama mücadelesiyle geçmiş, hem doğanın ağır şartlarına hem de kendisinin liderlik iddiasında bulunmasından çekinen akraba klanların düşmanlığına ve diğer dış tehlikelere direnmek zorunda kalmıştır. Kabilevi bağlarla bağlı olduğu grupların zulmüne uğrayan, kişisel olarak kurduğu dostluklarınsa sadakati ve desteğini gören Temucin'in vizyonunu kabile dışı bir yönetim anlayışı şekillendirmektedir.

Temucin göçebe toplumunda zaten var olan anda ve nöker kavramlarını kendi iktidar çekirdeğinin merkezine yerleştirmiştir. Örneğin ailenin atları bir grup tarafından yağmalanarak kaçırıldığında, -ki bozkırda atsız insan ölü insan demektir, Temucin'e “erkeklerin derdi hep birdir” diyerek yardımda bulunan Bo'orçu hayat boyu dostu ve nökeri olacak (MGT: 1995, 36), büyük fetih ordusu oluştuktan sonra burda önemli görevler icra edecektir. Bo'orçu'nun varlıklı bir babanın oğlu olmasına rağmen Temucin'in yanına onunla yaşamaya gelirken yalnızca bir kambur konur atla gelmiş olması dikkat çekicidir. Bu bize nökerle efendisinin arasında itaat ve korumaya dayalı ama bir yandan bir dostluğu da barındıran asimetrik ilişkiyi göstermektedir. Aynı ilişki Osman Bey'in etrafındaki insanlarla arasında da söz konusudur. Bu insanlar **Âşıkpaşazade**'de bazen nöker bazen yoldaş olarak nitelendirilir (**Âşıkpaşazade**, 1985).

Siyaseten birbirlerine daha eşit konumda olan Camuga ile Temucin'in arasında ise *anda* ilişkisi söz konusudur. **Gizli Tarih**'e göre bu ikisi ilk defa dostluk tesis ettiklerinde Temucin on bir yaşındaydı. Birbirlerine oyun kemiği hediye ederek dostlukları kurulmuştu. Daha sonra yine hediye alışverişi ile dostlukları tazelandı. Onlar “Kadim zamanki ihtiyaçların sözlerini duyduk, buna göre dost olan kimselerin hayatı ve canı bir olur. Onlar birbirini terketmezler, birbirinin hayatını korurlar” diyerek yeniden dost oldular. (MGT: 1995, 47)

Temucin'in kendinden çok daha güçlü müttefikleri de vardır. Kerait kabilesinin Han'ı To'oril babasının dostudur ve ona yardım elini uzatmaya hazır görünmektedir:

*“Kara samur kürküne karşılık olarak,
Senin dağılmış ulusunu
Tekrar birleştireyim!
Samur kürküne karşılık olarak,
Senin parçalanmış ulusunu yeniden intizama sokayım!”* (MGT: 1995, 37)

13. yüzyılın ikinci yarısında Türklerle Bizans'ın sınır bölgesi olan Bitinya'da Osmanlı çok küçük bir siyasi yapı olarak ortaya çıkmaktadır. Âşıkpaşazade Osman'ın babası Ertuğrul'un zamanında savaş olmadığını bildiriyor. “Yaylaklarında yayladılar. Kışlaklarında kışladılar” (APZ: 1985, 15). Gerçekten de Osmanlı Beyliği'nin başka bir isimle değil de Osman Bey'in adıyla anılır olması bu beyliğin tanınmasını sağlayan siyasi faaliyetlerine Osman Bey'le birlikte giriştiğini gösterir. Kaynaklara göre Osman Gazi'nin babasının yerine geçmesi mensup olduğu kabilenin ileri gelenlerinin onu bu işe layık görmesiyle olmuştur. Eğer Osmanlıların ilk başlarda İç Asya topluluklarına benzer biçimde bir kabile yapısına sahip olduklarını kabul edersek ki, bu konuda pek çok kanıt bulunmaktadır, Osman Bey'in de seçimle iş başına gelmiş olması mantıklı hâlde gelir. Çünkü böyle yapılarda yöneticilik belli bir soyun mensuplarına has olmakla birlikte, lider olacak kişi kabilenin otlak ihtiyaçlarını karşılayacak, göç güzargahını belirleyecek ve kabileyi dış tehlikelerden koruma başarısını gösterecek bir donanıma sahip olmalıdır. (Fletcher, 1986: 14)

Çingiz Han ile Osman Gazi arasında ilk büyük fark burada göze çarpmaktadır: Osman Gazi siyasi kariyerine kabilesinin önde gelenlerinin yükseltmesiyle tartışmasız bir lider olarak başlarken Çingiz Han uzun mücadeleler sonunda liderliğini kendi kabilesine ve diğer topluluklara zorla kabul ettirecektir.

Söğüt'te Osman Gazi'yi babasının yerine layık gördüler. Osman Gazi babasının yerine geçince yakın komşu kâfirlerle iyi geçinmeye başladı. Fakat Germiyanoglu ile düşmanlığa başladı...

Osman Gazi dahi gâh geceleyin, gâh gündüz gitmekle uzak yerlerden av toplamaya başladı. Kendisinin yanına hayli adam topladı. (APZ: 1985, 16)

Osman Gazi bundan sonra Bizans sınırlarında zaten esmekte olan bir rüzgârı arkasına alma başarısını gösterecektir. Rüzgâr doğudan gelen Moğol birliklerinin aileleriyle beraber Anadolu'ya yerleşmeleri sonucu yaşanan sıkışmayla Anadolu'nun mevcut Türkmen topluluklarının gruplar ve bağımsız bireyler hâlinde batıya göçmeye başlaması ile ortaya çıkar. Bu insanlar kendilerine yeni yurt ararken çoğu zaman kabile bağlılıklarını geride bırakır ve geldikleri

Bizans uç bölgesinde onlara sosyal koruma sağlayacak siyasi yapılara tabi hâle gelmekteydiler. Bu insanların içinde savaş ve ganimet arzusu içinde olan gazilerin yanı sıra derviş ve abdallar da bulunmaktadır. Bu göç olgusunun yanı sıra, mevcut siyasi yapılar arasında da bir insan akışı ve sürekli yenilenen ve bozulan ittifaklar söz konusudur. Bizans yönetiminden memnuniyetsiz olan Rum köylüleri ve Bizanslı sınır savaşçıları da (*akritia*) Osmanlı'nın kendine çekmeyi gruplar arasındadır.

İç Asya göçebeleri arasında *anda* kavramı ile karşılanan eşitlik ve karşılıklılık esasına dayalı yatay ilişkilerin benzerini bu coğrafya daki Türkmenler arasında gaza ideolojisine gömülü biçimde görüyoruz. Bu gaza formasyonunun bir özelliği savaşçıların kendilerini, saldırdıkları ülkenin medeniyetine uydurmalarıdır. Böylece gazilerin belli bir şeref sözleşmesine dayalı bazen evlilikler, bazen verilen sözlerle oluşan yoldaşlık ilişkisi içinde Bizans'ın *akritia* savaşçıları da kapsanabiliyordu (Kafadar, 1996: 48). Şeref ve edindikleri kimliğin gaziler için taşıdığı önem düşünüldüğünde onların belirli bir inançtan ziyade bir dizi inanca ve ritüele dayalı dinî bir kimlik sunan bir taraf için savaşmakta oldukları daha iyi anlaşılır. Bu da gazi savaşçılarının nasıl olup da Hristiyanları da kapsayabildiklerini açıklar. (Kafadar, 1996: 85) Osmanlılarınsa kendi karşıtlarının adamlarını Hristiyan Müslüman ayrımı gözetmeksizin yanlarına çekebilmek için ellerinden geleni yapmış olmaları çok muhtemeldir. Özellikle İznik kuşatmasından sonra ünü yayılan Osman Bey ganimetlerin gaziler arasında eşit bölüşümü ve elde edilen zaferlerin kazandırdığı onur ve prestijinin büyümesine kapılan savaşçıları yanına çekmeyi başarmış gözükmektedir.

Togan'a göre Osmanlıların "medeni seviyeleri mesela Kastamonu ve Germiyan beylerinininkiyle kıyas kabul etmez derecede aşağı olduğundan, Müslüman olmakla beraber İslam taassubundan uzak bulunmuşlardır; bu da kendilerine iltihal eden, fakat tam bir Müslüman olmadıkları hâlde Türk derviş ve Abdallarını kendilerine manevi rehber ve pir tanıyan her türlü Türk ve Moğol "evbaş"ı ile mühtedi Hristiyanlar ile hemen uzlaşmalarını kolaylaştırmıştır." (Togan, Zeki Velidi, 1970: 336-7)

Osman Bey, Köse Mihal gibi Hristiyanlarla ittifak edip onlarla birlikte savaşacak ya da Bilecik tekfuruyla yaptığı gibi karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma içine girecektir.

"İnegöl'de Aya Nikola derler bir kâfir vardı. Osman Gazi yaylaya ve kışlaya gittiği vakit onun göç eşyasına rahatsızlık verirdi. Osman Gazi Bilecik tekfûrüne bundan şikâyet etti. Bilecik tekfûrüne dedi ki: 'Sizden dileğimiz budur ki bizim göç eşyamızı, yaylaya göçtüğümüzde sizden emanet bırakalım.' O da kabul etti. Ne vakit Osman Gazi yaylaya gitse bütün eşyalarını öküzlere yükletirdi. Birkaç hatun kişiyle gönderirlerdi. Kaleye bırakırlardı. Ne zaman yayladan gelseler armağan olarak peynir, halı, kilim ve kuzu iletirlerdi. Emanetlerini yine alırlar, giderlerdi. Bu kâfirler bunlara gayet güvenirdi." (APZ, 1986: 16)

Osman Bey ve oğullarının giderek güçlenmesi, eşit ilişki kurdukları müttefiklerinin onlara tabi hâle gelmesi ve giderek bağımsız gazi komutanları olmaktan çıkıp devlet görevlilerine indirgenmeleri yönünde bir baskı oluşturmalarını sağlayacaktır.

Merkezileşme ve Gelişen Muhalefet

1196 civarı Han seçilip Çingiz Han unvanını almasından 1206'da Onan çevresinde yapılan kurultayda büyük Han ilan edilmesi ve tüm bir Moğol ulusunun Fetih Ordusu içinde örgütlenmesine kadar geçen sürede Temucin kabilelerin birleştirilmesi, kendisine direniş gösteren kabile ve klanların itaat altına alınması ile uğraşmıştır. O dönemde Moğolistan'da, Kerait ve Naiman Hanları gibi kabileleri birleştiren bir yönetim kurma isteğinde olanlar vardı.

Örneğin Naimanlı Tayang-han Çingiz'in üzerine geleceği duyumunu alması üzerine: "Şurada doğu tarafımızda birkaç Manghol varmış. Onlar kuburluklarıyla büyük Onghan'ı korkutarak, nihayet onu ölüme kadar sürüklemişler imiş. Yoksa şimdi onlar kendileri mi han olmak istiyorlar? Gökte güneş ve ay gibi iki parlak şey varsa da, yeryüzünde iki han barınmaz. Biz şu bir avuç Manghol üzerine yürüyerek onları tutsak edelim!" dedi. (MGT: 1995, 112)

Keraitler Çingiz Han'ın önemli müttefiklerinden olsalar da, Çingiz Han'ın tüm bozkıra hâkimiyetini dayatma yoluna gitmesi üzerine onunla savaşıma karar verirler. Ancak bunlar kabile yapıları temelinde bir merkezileşme düşündükleri için merkezileşme yanlısı olmayan klan ve kabilelerin muhalefeti ile karşılaşmışlardır. Çingiz Han'ın başarısı ise bu merkezileşmeye muhalefet gösteren kabile topluluklarını kendi içlerinde parçalaması ve kendine bağlı bireyler hâlinde kendi ordusuna örgütlemesidir. (Togan, 1998: 91)

Gizli Tarih'te Kerait ve Naimanlar gibi tekleşme iddiasındaki güçler dışında bir de ne yapmak istediği çok anlaşılamayan çelişkili karakterler vardır. Bunlardan en önemlisi Çingiz Han'ın andası Camuha'dır. Camuha bir yandan Çingiz Han'ın en önemli rakibi olarak görünüp bir yandan onu yok etmekten ve hatta zarar vermektен kaçınır. Bir yandan müttefiklerini ona karşı kışkırtır, diğer yandan kendi kışkırttığı kimselerin planlarından Çingiz Han'ı haberdar eder. Tıpkı Kerait Han'ı To'oril'i Naimanlarla iş birliği yapıyor diye Çingiz Han'a karşı kışkırtıp sonra da To'oril'in savaş planını Çingiz Han'a haber vermesinde olduğu gibi (MGT, 1995: 95). Bir yandan Çingiz Han'ın düşmanlarıyla iş birliği yapar, diğer yandan o düşmanlara Çingiz'in ordusuna karşı cesaretlerini kaybetmelerine neden olacak hikâyeler anlatır (MGT, 1995: 121).

Gizli Tarih'e göre Temucin'in karısı Börte'yi Merkitlerin elinden kurtardıktan sonra Temucin ile Camuha bir buçuk yıl birlikte yaşamış, sonra bir gün bu ordugâhtan gitmeye karar verdiklerinde yolda Camuha'nın ağzından şu sözler dökülmüştü:

*“Dostum, dostum Temucin!
Dağın yamacına konalım,
At çobanlarımız
Çadırlara girsinler.
Dere boyuna konalım,
Koyun çobanlarımız ve kuzu çobanlarımız
Karınlarını doyursunlar”*

Borte-ucin: “Dostumuz Camuha sebatsız bir kimse olarak tanınmıştır. Şimdi bizim aramızda onun canı sıkılıyor. Dostumuz Camuha şimdi söylediği sözlerle bizi kastetmiştir. Biz durmayalım, bilakis büsbütün ayrılarak bütün gece yolumuza devam edelim.” (MGT, 1995: 54)

Börte'nin sebatsız olarak nitelendirdiği Camuha'nın davranışları iki biçimde anlamlandırılabilir. Birinci senaryoda, Camuha en az Çingiz Han kadar iktidar hırslı olan ve onu kendine rakip gören, öte yandan ona olan saygısından ve ortak geçmişlerinden dolayı onu yok etmeyi göze alamayan, bu yüzden de ikircikli davranışlar sergileyen biridir. İkinci senaryoda ise Camuha bozkırlarda Çingiz Han'ın değiştirmeye gireceği eski düzenin temsilcisidir. Yani çok başlılıktan yanadır. Kimsenin kimse üzerinde üstünlük kurmadığı, bozulan dengelerin ise savaşlarla yeniden sağlandığı bir düzenin. Togan'a göre Camuha yukarıdaki sözleriyle “kendi kendimize kalalım, başkalarını yönetmeye kalkmayalım” demek istemiştir (1998: 128). Bu yüzden kişisel iktidarı peşinde değil, Çingiz'in gereğinden fazla güçlenmemesi için Çingiz'in aleyhinde işler yapmaktadır. Ama her seferinde de onu çok zor duruma düşmekten kurtarmaktadır.

Temucin'in iktidarı tekleştiren ancak ekonomik zenginliği tabana dağıtan yeni sistemine muhalefet ederek Camuha'nın saflarına geçenler de olmuştur. (Togan, İsenbike, 1998: 91)

Jamuha'nın temsilcisi olduğu liderlik yapısını Raşid-ed-Din şu cümlelerle tasvir etmektedir:

“Hepimiz hakkında yazdığımız tüm Türk kabilelerinin ve farklı kategorilerdeki Moğolların fazla güçlenerek ve tiranlaşarak tüm kabileleri yönetecek duruma gelen tek bir yöneticilerinin olmadığını bilmeliyiz. Bunun yerine, her kabilenin kendi aralarında anlaşmazlığa düşen ve kavgaya tutuşan kendi yöneticileri ve komutanları vardır.” (Togan, İsenbike, 1998: 127)

Çingiz Han'ın askeri esaslara dayanan ve yasak adı verilen kurallar manzumesi ile evrenselleşen düzeninde ise yine yönetici, komutan ve hatta kabileler vardır. Ancak bunların hepsi artık Çingiz Han'ın kişisel otoritesine bağlı olarak biçim değiştirmiştir. Kabilelerden Çingiz Han'a karşı direnç sergileyenler teslim alındıklarında paramparça edilmiş, farklı ordu birliklerine dağıtılmışlardır. Çingiz Han'a gönüllü katılım gösterenler ise binlik ordu birliklerinde biraradalıklarını

koruyabilmişlerdir. Tabii olan halkların kendi başlarına birer grup olarak bırakılmaları bir lütuftur. (MGT, 1995: 222)

Çingiz Han aşçı Onggur'u taltif etmek ister ve ona ne istediğini sorar. Onggur: "benim arzuma bırakırsan: Baya'ut kardeşlerim her tarafa dağılmıştır, onları tekrar biraraya toplamama müsaade edin." Çingiz Han: "Peki, öyle ise sen Baya'ut'ları bir araya getirerek onlardan bir binlik teşkil et ve kendin Binbaşı olarak onları idare et!" diye emir verdi. (MGT, 1995: 144)

Bu uygulama ileriki yüzyıllarda merkezi otorite zayıfladığında kabilelerin yeniden ortaya çıkmasına zemin hazırlasa da şimdilik kabile ve klan mensuplarının istediklerinde çekip gitme özgürlükleri elinden alınmış, Han'a ihanet suçların en büyüğü hâline gelmiştir. Öyle ki Çingiz Han bu ilkenin yerleşmesi için kendisine düşman olan yöneticilere bağlı insanları bile yöneticilerine ihanet ettiklerinde ağır bir şekilde cezalandırmıştır (MGT, 1995: 111).

Çingiz Han bu yeni düzeni tesis ederek İç Asya dışında fetihlere yönelmiş, ordunun sürekli büyümesi daha fazla fetih ihtiyacını getirmiş, dışarıdaki toprakların genişlemesi kurduğu düzenin temellerini sağlamlaştırarak devlet yapısını kurumsallaştırmıştır.

Âşıkpaşazade'de Osmanlı'nın kendisi gibi irili ufaklı pek çok siyasi yapıyla mücadele hâlinde olduğu dönemde beylerine ihanet edenleri cezalandırma gibi bir uygulamaya rastlanmıyor. Açık bir merkezîyetçi vizyonu olan Çingiz Han'ın inşasını hayatının yaklaşık otuz yılına sığdırdığı egemenliğini koruyabilmek için bozkırın akışkan ve güvenilmez sosyo-politik yapısına sert bir biçimde müdahale etmesi gerekiyordu. Osman Bey'inse bu kadar acelesi yok gibidir. Aslında, Osmanlı Beyliği bu kadar güçlenip büyük bir devlete dönüşmesi belki de Osman Bey'den hiç haberimiz olmayacaktı. Saltanat sürdüğü dönem boyunca diğer Türkmen beylerinin de yaptıklarını konumunun verdiği avantajı da kullanarak daha akıllıca ve becerikli bir biçimde yapmıştır denebilir. Açık bir merkezîleşme politikasına ve hiyerarşik bir siyasi yapının oluşması için atılan adımlara kısmen Orhan Bey, fakat aslolarak I. Murat zamanında rastlanmaktadır.

Osman Gazi Yenişehir'e gelince etrafın kafirleri geldiler, onunla uğraştılar. Osman Gazi hepsinin ülkesini zaptetti. Adalet ve iyilikle memur etti. Gaziler ferah oldular. Her birisine köyler verdi. Yerler verdi. Her kişiye değerine göre riayet etti. Osman Gazi'nin yanındaki gaziler kuvvetlendiler. Daima gaza etmek isterlerdi. (APZ: 1985, 31)

Bergama'yı Karesilerden aldıktan sonra: "Ey Halk! Bilmiş olun ki bu il bundan sonra güven içinde Orhan Gazi'nindir." Diye ilan ettirdi. Memleket halkı itaat ettiler. Ülkenin eski aileleri geldiler. Tımarlılar yerlerinde bırakıldılar. (APZ: 1985, 49)

Osmanlıya dâhil olan unsurlar Moğollarda olduğu gibi gelir gelmez belirli bir merkezîyetçi ve hiyerarşik düzene tabi bırakılmadıkları için merkezileşme politikalarına karşı direnç Osmanlı Devleti'nin dışında değil, içerisinde gerçekleşmiştir. Yerleşik bir düzenin toprakları üzerinde kurularak kısa bir zamanda göçebe kültürünü marjinalize eden Osmanlıya karşı gelişen direncin en önemli aktörlerinden biri Türkmen göçebeleridir. Osmanlılar bunlarla uzun yüzyıllar mücadele etmeyi sürdürecektir. Yönetim katındaki direnç ise özellikle I. Murat'ın pençik sistemi uygulaması¹ ve devşirme sistemini devreye sokmasıyla tüm iktidarı Osmanlı ailesinin tekeline almaya dönük uygulamalara karşı uç bölgelerde fütuhât yapan gazi komutanlarıyla toprakları ele geçirildikten sonra egemenlik alanlarına ve ayrıcalıklarına pek de dokunulmayan yerel güçlerden gelmiştir. Âşıkpaşazade'nin Osmanlı ailesinin seçkinlerin gücünü azaltmaya dönük ve bizzat kendisinin de II. Mehmet döneminde maruz kaldığı politikalarına tepkisine satır aralarında rastlanmaktadır:

Birgün Karaman ilinden Rüstem derler bir bilgiç kişi geldi. Kazasker olan Çandarlı Halil'e geldi. Dedi ki: "Efendi! Bunca hanlık malını niçin ziyan edersiniz?" Kadı: "O dediğin hangi maldır?" diye sordu. Rüstem: "İşte bu esirler ki gaziler alırlar, Tanrı buyruğunda bunların beşte biri hanındır. Niçin almazsınız?" dedi. Kazasker bunu hana arz etti. Han: "Tanrı buyruğu neyse yap" dedi. Kendi Gelibolu'da oturdu. Bu yeni iş iki bilgiçin tedbiridir. Biri Çandarlı Halil, biri Karamanlı Kara Rüstem.

Gazi Evrenuz'a da ısmarladılar: Aklından elde edilen esirlerin beşte birini al dediler. Beş esiri olmayanın her esirinden 25 akça al dediler. Bu tertip üzerine Evrenüz de bir kadı tayin etti. Hayli oğlanlar toplandı. Hana getirdiler. Halil dedi ki: "Bunları Türklere verelim. Türkçe öğrensinler. Bunları da çeri yapalım." Öyle yapıldı. Günden güne çoğaldılar. Tamam müslüman oluncaya kadar Türkler nice yıllar bunları hizmette kullandılar. Sonra devlet kapısına getirdiler. Ak börk giydirdiler. Adları eskiden biri çeri iken Yeniçeri koydular. Yeniçeri bunun zamanında ortaya çıktı. (APZ: 1985, 58)

SONUÇ

Moğol ve Osmanlı liderlik yapıları, kimliklerin oldukça değişken, insan hareketliliğinin yüksek ve ittifakların geçici olduğu sürekli çatışmalı ortamlarda filizlendiler. Bu ortamın bir parçası olarak oyunu kurallarına göre oynadılar ve hatta oyunu en iyi oynayanlar oldular. Doğru zamanda doğru kişilerle ittifak içine girerek, insanları çekmek konusunda doğru stratejiler geliştirerek ve fetihlerde başarılar elde ederek. Bozkırın siyasi yaşamında kendi liderliğini dayatan Çingiz Han Devleti'nin varlık zeminini en baştan kabile siyasasının ortadan kaldırılması üzerine kurdu ve bu yolda çok radikal uygulamalara imza attı. Merkezîyetçi bir

¹Savaş ganimetinin beşte birinin gaziler tarafından vergi olarak Osmanlı sultanına verilmesi.

vizyonla oluşturduğu fetih ordusu İç Asya'nın dışına doğru yayıldıkça Çingiz Han'ın yeni düzeni kurumsallaşma yoluna gitti. Kabilelerin, özellikle direnç göstermeden itaat etmiş olanlarının fetih ordusu içinde en azından bir kimlik olarak varlıklarını sürdürmeleri ve burada tartışmadığımız hanedan ailesinin ülkeyi bölüşmesi uygulamasını beraberinde getiren geleneksel aile hukukunun terk edilmemiş olması Moğol Devleti'nin 13. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bölünme ve ardından çözülme sürecine girmesiyle sonuçlandı. Osman Bey çevresinde topladığı yandaşlarıyla başarılı fetihler yaparken, mevcut kabile hukukuna dayanan liderlik yapısına alternatif olabilecek bir yapının temelini bu yandaşları ile kurduğu ilişki üzerinden attı. Ancak bunu açık bir merkezileşme vizyonu olmaksızın yapmış, müttefik ve yandaşlarıyla iktidarını paylaşmıştır. Osman Bey'den sonra iktidarın Osmanlı hanedanının elinde tekleşmesine dönük adımlar tedricen gelmiş, özellikle Balkanlardaki fetihler ve bu bölgeye yerleşme politikalarıyla merkezîyetçi vizyonu güçlendirecek bir zemin oluşturulmuştur. Devlet içi iktidar odaklarına belli bir esneklikle yaklaşmakla birlikte, meritokratik bir sistemle aristokratlaşmanın önüne geçerek ve hanedan ailesi içinde egemenliğin bölünmesini mutlak anlamda engelleyerek üniter yapısını uzun yüzyıllar korumayı başarmıştır.

KAYNAKÇA

Aşıkpaşaoğlu Tarihi, (1985), Haz.: Nihal Atsız, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları

Barfield, Thomas, (1989), **The Perilous Frontier** Cambridge: Mass., B. Blackwell

Barthold, V. V., **Moğol İstilasına Kadar Türkistan** Hz. H. D. Yılmaz, Ankara: TTK

Emecen, Feridun, (1997), “Osmanlı'nın Batı Anadolu Türkmen Beylikleri Fetih Siyaseti: Saruhan Beyliği Örneği”, E. Zachariadou (ed.) **Osmanlı Beyliği 1300-1389** çev.: G. Ç. Güven-İ. Yerguz-T. Altınova, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Fletcher, J., (1979-1980), “Turco-Mongolian Monarchic Tradition in the Ottoman Empire”, **Harvard Ukranian Studies** 3 (4), 236-251.

Fletcher Joseph, (1986), The Mongols: “Ecological and Social Perspectives”, **Harvard Journal of Asiatic Studies**, (46), 11-50.

Golden, P., (2000), “‘I will give the people unto thee’: The Cinggisid Conquests and Their Aftermath in the Turkic World”, **Journal of the Royal Asiatic Society**, 1(10), 21-41.

Imber, Colin, (2006), **Osmanlı imparatorluğu 1300-1650**, çev.: Şiar Yalçın, İstanbul: Bilgi Üniversitesi.

İnalçık, Halil, (1959), “Osmanlılar’da Saltanat Veraseti Usulü ve Türk Hâkimiyet Telakkisiyle İlgisi”, **SBF Dergisi**, (14), 68-94.

-----, (1973), **The Ottoman Empire the Classical Age, 1300-1600** New York: Praeger Publishers.

-----, (1997), “Osman Gazi’nin İznik Kuşatması ve Bafeus Muharebesi”, E. Zachariadou (ed.), **Osmanlı Beyliği 1300-1389**, çev.: G. Ç. Güven-İ. Yerguz-T. Altınova, İstanbul: Tarih Vakfı.

-----, (2000), “Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu Meselesi”, O. Özel ve M. Öz (der.) **Söğütten İstanbul’a**, Ankara: İmge Yayınevi, 225-243.

-----, (2000), “**Âşıkpaşazâde Tarihi** Nasıl Okunmalı?”, O. Özel ve M. Öz (der.) **Söğütten İstanbul’a**, Ankara: İmge Yayınevi, 119-145

Hassan, Ümit, (2001), **Osmanlı: Örgüt-İnanç-Davranış’tan Hukuk-İdeoloji’ye**, İstanbul: İletişim.

Kafadar, Cemal, (1996), **Between Two Worlds**, California: University of California Press, Ltd.

Khazanov, Anatoly M., (1994), **Nomads And The Outside World** Madison: University of Wisconsin Pres.

Krader, L., “Feudalism and the Tatar Polity of the Middle Ages”, **Comparative Studies in Society and History**, Vol. 1., (1958) pp. 76-99.

Köprülü, Fuat, (1972), **Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu**, Ankara: Başnur Matbaası.

Kunt, Metin, (1988), “Siyasal Tarih (1300-1600)”, Sina Akşin (ed.), **Türkiye Tarihi**, İstanbul: Cem Yayınevi.

Sh. Bira, (1999), “The Mongols and Their State in Twelfth to the Thirteenth Century”, M. S. Asimov-C. E. Bosworth (eds.), **History of Civilizations of Central Asia**, Motilal Banarsidass Publishers Private Limited, Delhi.

Sultanov, T. I., (2001) **Lifted Up on the White Khoshma: Ghengis Khan’s Descendants**, Almaty: Daik Pres.

Lattimore, Owen, (1940), **Inner Asian Frontiers of China** Boston: Beacon Press.

Lefort, Jacques, (1997), “13. Yüzyılda Bitinya” E. Zachariadou (ed.), **Osmanlı Beyliği 1300-1389**, çev.: G. Ç. Güven-İ. Yerguz-T. Altınova, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1997.

Lindner, Paul, (2000), **Orta Çağ Anadolu’sunda Göçebeler ve Osmanlılar**, İmge Yayınevi, Ankara.

Moğolların Gizli Tarihi, (1995), Haz.: Prof. Dr. Ahmet Temir, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Morgan, David, (1986), **The Mongols**, Oxford: Basil Blackwell.

Togan, İsenbike (1991), "Ottoman History by Inner Asian Norms", **The Journal Of Peasant Studies**, (18), 185-210.

-----, (1998), **Flexibility and Limitation in Steppe Formations**, Leiden: Koninklijke Brill nv.

-----, (2002) "Çingiz Han ve Moğollar," Hasan Celal Güzel-Kemal Çiçek-Salim Koca (Yayımları), **Türkler**. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, Cilt: 8, 235-255.

Togan, Zeki Velidi, (1970), **Umumi Türk Tarihine Giriş**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.